

Explication of Digital Currency with a Governmental Jurisprudence Approach

Abbas Jalili¹, Marzieh Pilehvar², Ali Sadeghi Shahpar³

¹ Ph.D., Student, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Ha.C., Islamic Azad University, Hamedan, Iran. abbas_jalili2002@yahoo.com

² Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Ha.C., Islamic Azad University, Hamedan, Iran (Corresponding author). pilehvar.ma@gmail.com

³ Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Ha.C., Islamic Azad University, Hamedan, Iran. sadeghishahpar@gmail.com

Abstract

Today, the advancement of science and technology in the context of cyberspace has been accompanied by significant growth, and this very subject has placed governments and nations in a global village. Digital currencies, as one of the prominent results of information technology development, have confronted the international and domestic financial systems with serious transformations. With the development of these currencies, a vast section of enthusiasts has set out to employ and use this modern technology to gain profit. The main objective of this research is to explicate and analyze the jurisprudential dimensions of digital currencies with a focus on the approach of *Fiqh Hukūmatī* (Governmental Jurisprudence) and to examine its legitimacy within the framework of the Islamic legal system. The main question is how digital currency can be analyzed from the perspective of Governmental Jurisprudence, which observes the macro interests of society and the preservation of the Islamic system, and whether the Islamic ruler can legislate for it in the *Mintaqat al-Farāgh* (Legislative Vacuum). The research method is descriptive-analytical and based on the innovative *Ijtihādī* method in jurisprudential texts known as "*Fiqh al-Nazarīyah*" (Theory Jurisprudence), which was founded by *Shahīd* (Martyr) *Sadr* and seeks to discover macro Islamic theories in various arenas. The results showed that from the perspective of Governmental Jurisprudence, based on rules such as the "Rule of *Hifz an-Nizām*" (Preservation of the System) and the "Principle of *Maṣlahah*" (Expediency), which have been emphasized and stipulated in jurisprudential foundations, newly emerged issues like digital currencies can be explicated. Due to its decentralized nature and being outside the control of domineering powers, digital currency can be utilized as a suitable mechanism for bypassing economic sanctions against Iran and preserving national interests. In conditions where the preservation of the Islamic system and the provision of public interests require it, the Islamic ruler has the authority to enact laws for the legitimate and controlled use of digital currencies within the framework of *Maṣlahah* and *Sharī'ah*. Therefore, employing this technology not only faces no prohibition but can also become a tool for strengthening the Islamic system against foreign pressures.

Keywords: Digital Currency, *Fiqh Hukūmatī*, *Maṣlahah*, Rule of *Hifz an-Nizām*, Sanctions.

Received: 2025-02-02 ; Received in revised form: 2025-03-17 ; Accepted: 2025-04-19 ; Published online: 2025-07-01

<https://doi.org/10.22034/sm.2022.1972256.1961>

© the authors

<http://sm.psas.ir>

Article type: Research Article

Publisher: Political Studies Association of the Seminary

تبیین ارزش دیجیتال با رویکرد فقه حکومتی

عباس جلیلی^۱، مرضیه پیلهور^۲، علی صادقی شهپیر^۳

^۱ دانشجوی دکتری، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران. abbas_jalili2002@yahoo.com

^۲ گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران (نویسنده مسئول). pilehvar.ma@gmail.com

^۳ گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران. sadeghishahpar@gmail.com

چکیده

امروزه پیشرفت علم و تکنولوژی در بستر فضای مجازی با رشد چشمگیری همراه بوده و همین موضوع، دولت و ملت‌ها را در یک دهکده جهانی قرار داده است. ارزشهای دیجیتال به عنوان یکی از نتایج برجسته توسعه فناوری اطلاعات، نظام مالی بین‌المللی و داخلی را با تحولات جدی مواجه کرده‌اند. با توسعه این ارزشها، بخش عظیمی از علاقه‌مندان به جهت کسب سود، درصدد به‌کارگیری و استفاده از این فناوری نوین برآمده‌اند. هدف اصلی این پژوهش، تبیین و تحلیل ابعاد فقهی ارزشهای دیجیتال با تمرکز بر رویکرد فقه حکومتی و بررسی مشروعیت آن در چارچوب نظام حقوقی اسلام است. سؤال اصلی این است که ارزش دیجیتال از منظر فقه حکومتی، که ناظر بر مصالح کلان جامعه و حفظ نظام اسلامی است، چگونه قابل تحلیل می‌باشد و آیا حاکم اسلامی می‌تواند برای آن در منطقه الفراغ قانون‌گذاری کند؟ روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر روش اجتهادی ابداعی در متون فقهی موسوم به «فقه نظریه» است که توسط شهید صدر پایه‌گذاری شده و به دنبال کشف نظریه‌های کلان اسلامی در عرصه‌های مختلف است. نتایج نشان داد که از منظر فقه حکومتی، بر مبنای قواعدی چون «قاعده حفظ نظام» و «اصل مصلحت» که در مبانی فقهی مورد تأکید و تصریح قرار گرفته‌اند، می‌توان مسائل مستحدثه‌ای همچون ارزشهای دیجیتال را تبیین نمود. ارزش دیجیتال به دلیل ماهیت غیرمتمرکز و خارج از کنترل قدرت‌های سلطه‌گر، می‌تواند به عنوان راهکاری مناسب برای دور زدن تحریم‌های اقتصادی علیه ایران و حفظ منافع ملی مورد استفاده قرار گیرد. در شرایطی که حفظ نظام اسلامی و تأمین مصالح عمومی ایجاب نماید، حاکم اسلامی این اختیار را دارد که در چارچوب مصلحت و شریعت، قوانینی را برای استفاده مشروع و کنترل شده از ارزشهای دیجیتال وضع نماید. بنابراین، به‌کارگیری این فناوری نه تنها معنی ندارد، بلکه می‌تواند به ابزاری برای تقویت نظام اسلامی در برابر فشارهای خارجی تبدیل شود.

واژه‌های کلیدی: ارزش دیجیتال، فقه حکومتی، مصلحت، قاعده حفظ نظام، تحریم.

استناد به این مقاله: جلیلی، عباس، پیلهور، مرضیه؛ صادقی شهپیر، علی (۱۴۰۴). تبیین ارزش دیجیتال با رویکرد فقه حکومتی. *سیاست متعالیه*، ۱۳(۲):

ص ۱۵۳-۱۷۰. <https://doi.org/10.22034/sm.2022.1972256.1961>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۱۴؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۳/۱۲/۲۷؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۳۰؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۴/۱۰

© the authors

<http://sm.psas.ir>

نوع مقاله: پژوهشی

ناشر: انجمن مطالعات سیاسی حوزه

۱. مقدمه

موضوع ارزهای دیجیتال به یک پدیده نوظهور اشاره دارد که اخیراً به وجود آمده است. ارزهای دیجیتال به نوعی پول در فضای مجازی گفته می‌شود که به واسطه آنها، یک سری مبادلات در بستر فضای مجازی انجام می‌شود. مسئله ارزهای دیجیتال، مسئله‌ای است که در جامعه در حال گسترش است و به کارگیری آنها در آینده با افزایش چشمگیری روبه‌رو بوده و از مصادیق مسائل مالی خواهد بود. کاملاً واضح است که امور مالی از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند؛ چراکه با معیشت و زندگی مردم سروکار دارند. مبحث ارزهای دیجیتال از مباحث مستحدثه فقهی است که در ایران نهادهای مختلفی مانند بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، مرکز ملی فضای مجازی وزارت ارتباطات و برخی نهادهای دیگر و حتی افراد جامعه را به بحث و بررسی در این زمینه مشغول کرده است و همین امر، ضرورت مسئله را روشن می‌کند. رویکرد فقه امامیه در تبیین و تحلیل مسائل جدید و روز، به روش جزءنگر و کل‌نگر می‌باشد. نباید از این اصل مهم غافل بود که در باب موضوعات جدید، قطعاً فقه، پویا و پاسخگو می‌باشد. به بیان امام خمینی، رویکرد جزءنگر را فقه فردی و رویکرد کل‌نگر را فقه الحکومه یا فقه حکومتی نامیده‌اند (امام خمینی، ۱۳۷۳: ص ۷۸). فقه فردی برای اداره کردن اعمال دینی یک شهروند، یا بیشترین دایره‌هایی از زندگی اجتماعی یک شخص مانند اعمال مربوط به زندگی شخصی و مانند آنها به کار می‌رود. در توضیح این مطلب باید گفته شود که، تا پیش از انقلاب اسلامی، فقهای شیعه ماهیت فردی را به خود نسبت می‌دادند و نظرات فردگرایانه‌ای را در این باره داشتند (احمدی، ۱۳۹۶: ص ۸۵) در نتیجه این رویکرد فردمحور، ابواب و مباحث فقهی که مستقیماً به ساختار حکومت، نظام‌سازی اجتماعی و اداره کلان جامعه مربوط می‌شد، برای قرن‌ها از پویایی و توسعه نظام‌مند بازمانده و در مقایسه با فقه عبادات و معاملات فردی، مورد غفلت واقع شده بود. برخی از آنها مانند مسئله حکومت، در ابتدا مورد تعرض قرار نگرفته بودند. برخی دیگر مانند مسئله جهاد، که یک مسئله اساسی در فقه بوده و از کتب فقهی استدلال شده نیز مورد تأیید واقع نشدند. با توسعه ارزهای دیجیتال، بخش عظیمی از علاقه‌مندان به این ارزها، به جهت کسب سود درصدد به کارگیری و استفاده از این فناوری نوین شدند. اما در حوزه کشورهای اسلامی، این ذهنیت وجود دارد که آیا ماهیت این ارزها و معاملات آنها مشکل شرعی دارد؟ برای تبیین و تشریح موضوع از لحاظ رویکرد فقه حکومتی، تأثیر اقدامات این ارزها بر حاکمیت پول اسلامی کشور مورد ارزیابی قرار خواهد گرفت و در نهایت، حکم آن تشریح خواهد شد.

لذا، پژوهش حاضر درصدد پاسخ مستدل به این مسئله است که فقه حکومتی و قواعد فقهی ناظر بر آن،

چه رویکردی نسبت به موضوع ارز دیجیتال دارند؟

۲. پیشینه پژوهش

مفتی فراز^۱ (۲۰۱۷)، در پژوهشی با عنوان «تحقیق بر روی پول و بیت‌کوین بر مبنای قوانین اسلامی و اقتصاد» بیان می‌کند که بیت‌کوین به‌عنوان یک پول است که شاخصه‌های پول اسلامی را دارد. در نهایت، بیت‌کوین را به‌عنوان یک پول پذیرفته است.

ابوبکر^۲ (۲۰۱۸)، در پژوهشی پیشینه پول را بررسی کرده و در نهایت، مالیت پول مجازی را مورد قبول اسلام قرار داده است. «مالیت بیت‌کوین مورد قبول اسلام بوده و استفاده از آن حلال است».

در پژوهشی، رضائی صدرآبادی و محمدی‌پور (۱۳۹۸) به بررسی تحلیل برخی ابعاد فقهی اقتصادی پول‌های مجازی پرداخته و بیان کرده‌اند که با توضیح ابعاد فقه فردی و حکومتی، مسائل حکومتی مانند حاکمیت خلق پول و نفی سبیل در حکومت اسلامی باید مورد توجه قرار گیرد. «در تحلیل فقهی پول‌های مجازی می‌بایست مسائل حکومتی همچون حاکمیت خلق پول و نفی سبیل در حکومت اسلامی مورد توجه قرار گیرد».

۳. روش پژوهش

روش پژوهش حاضر مستنبط از دیدگاه و ایده شهید صدر به‌نام «فقه نظریه» است. فقه نظریه، روش اجتهادی ابداعی در متون فقهی می‌باشد که با هدف کشف نظریه‌های بنیادی اسلامی در عرصه‌های مختلفی همچون سیاست، حقوق، اقتصاد دنبال می‌شود (آقانظری و غفوری چرخابی، ۱۳۸۹: ص ۱۲۸-۱۰۳). شهید صدر با بهره‌گیری از این نظریه در عرصه‌های فقهی، سیاسی و حقوقی، بیشتر به دنبال این ایده بود که فقه را از ساختار فردی خارج کرده و آن را در عرصه‌های کلان‌تری مطرح کند. فقه نظریه، بر این تفکر استوار است که مسائل شرعی هرچند که در مسائل ظاهری از یکدیگر تفکیک شده‌اند، اما همه این مسائل به یکدیگر وابسته بوده و یک نظریه کلی را دربردارند. این تفکر بر این اصل استوار است که هیچ حکم شرعی به صورت منفرد و گسسته از نظام کلی احکام، تشریح نشده است؛ بلکه هر حکم جزئی از یک کل منسجم است. بر این اساس، وظیفه فقیه صرفاً استنباط احکام فردی نیست، بلکه مکلف است با نگاهی نظام‌مند، خطوط و اصول کلی حاکم بر مجموعه احکام را استنباط نماید و سپس مسائل نوپدید و کلان اجتماعی و سیاسی را در پرتو آن اصول بنیادین، تحلیل و تبیین کند (صدر، ۱۴۲۱ق: ج ۱، ص ۶۱). به عقیده شهید صدر، «جعل قوانین در

1. Mufti Faraz

2. Abu-Bakar

منطقه الفراغ باید در چارچوب کلی شرع واقع شود. از این منظر، حق تصمیم‌گیری حاکم شرع یا نهادهای وابسته به آن در منطقه الفراغ، به این معنا است که ولی امر و حاکم اسلامی باید با یک فرآیند اجتهادی، متناسب با مصلحت و نیاز جامعه و مبتنی بر مفاهیم اسلامی و در راستای اهداف عام شریعت و درون چارچوب احکام ثابت، احکام منطقه الفراغ را ارائه دهند» (صدر، ۱۴۲۴ق، ص ۳۷۱). بر این اساس، بیان فقه حکومتی در عرصه ادبیات جدید فقهی می‌تواند به دنبال کشف قواعدی برای اداره حکومت اسلامی باشد. در چارچوب این نوع نگرش فقهی است که موضوع‌های ارزش‌های دیجیتالی مورد بررسی قرار گرفته است.

۴. موضوع‌شناسی

۴-۱. ارزش دیجیتال

ارزش دیجیتال، در دو شیوه متمرکز و غیرمتمرکز انجام می‌شود. ارزش دیجیتال غیرمتمرکز، یک شبکه هم‌تا به هم‌تا یعنی نقطه به نقطه است که حاصل توافق تعدادی از کاربران بوده که نرم‌افزار ارزش دیجیتال را در رایانه خود داشته و با کمک اینترنت به یکدیگر وصل می‌باشند. در ارزش‌های غیرمتمرکز، همه چیز بستگی به توافق و اجماع طرفین معامله دارد (رفیعی، ۱۳۹۷: ص ۱۸). ارزش‌های دیجیتالی را نباید با فیات یکی دانست. ارزش فیات نوعی ارزش واقعی است که پول ملی نامیده می‌شود. ارزش دیجیتال متمرکز برعکس ارزش غیرمتمرکز، مدیریت واحد دارد و برای مدیریت آن مقرراتی وجود دارد که اختیار خارج کردن آنها از چرخه گردش وجود دارد. در میان این ارزش‌ها می‌توان به دلار لیندن اشاره کرد (محمودی، ۱۳۹۸: ص ۵۲۲-۵۰۳). ارزش مجازی غیرمتمرکز، فاقد مدیریت متمرکز است و اداره عملکرد آن توسط کاربرانی از سراسر جهان صورت می‌گیرد. بیت‌کوین، لایت‌کوین و ریپل نمونه‌هایی از این موارد هستند (آذرینوار، ۱۳۹۶: ص ۹۸). ارزش‌های فیزیکی دارای ویژگی‌های مشخصی همچون ماهیت ملموس (اسکناس و سکه)، کنترل و نظارت توسط یک نهاد مرکزی (مثل بانک مرکزی) و محدودیت‌های ذاتی در سرعت و سهولت انتقالات بین‌المللی هستند. در مقابل، ارزش‌های مجازی امکان انجام معاملات آنی و انتقال مستقیم و بدون واسطه را فراهم می‌آورند و مالکیت آن‌ها فارغ از مرزهای جغرافیایی و بدون نیاز به کسب مجوز یا امکان مسدودسازی توسط نهادهای مرکزی صورت می‌پذیرد (صف آرا و آل طاه‌ها، ۱۳۹۷: ص ۴۷). نداشتن ماهیت فیزیکی از دیگر شرایط این نوع ارزش‌ها است. به این معنی که این پول شبیه اسکناس نیست و به صورت اینترنتی ذخیره شده است. علاوه بر این، قابلیت دستکاری را به وسیله افراد ندارد (جلالی فراهانی، ۱۳۸۹: ص ۴۷). سیستم‌های ارزش دیجیتال از شبکه‌های محاسباتی توزیع امن که

رمزنگاری شده‌اند، استفاده می‌کنند؛ تا ارزش اقتصادی را مبادله و از تعداد بیشتری از برنامه‌های کاربردی اپلیکیشن‌ها پشتیبانی نمایند (سیاه بدی کرمانشاهی و کناری‌زاده، ۱۳۹۶: ص ۱۶۷-۱۴۹).

۴-۲. فقه حکومتی

فقه حکومتی در مقابل فقه فردی است. در فقه فردی، فقیه درصدد است تا وظایف افراد و آحاد مسلمانان را روشن کرده و مشکلاتی را که در مسیر اجرای احکام پیش می‌آید، مرتفع سازد. این نگاه، تقریباً نگاه غالب تمامی دوره‌ها، مدرسه‌ها و مکاتب فقه بوده است. این نگاه از آن جهت بر فقه شیعه سیطره داشته که فقها هیچ‌گاه فرصت حکومت نداشته‌اند (ایزدهی، ۱۳۶۲: ص ۵۸-۲۹). برداشت‌ها و تلقی‌های مختلفی از فقه حکومتی ارائه شده است. در یک برداشت، فقه حکومتی به معنای فقه سیاسی است (اسلامی، ۱۳۸۷: ص ۲۴). «در این نگاه، حکومتی بودن ناظر به بخشی از فقه بوده که فقیه درصدد فهم آن است. برخی بین فقه سیاسی و فقه‌الحکومه تمایزاتی قائلند. بر این مبنا فقه‌الحکومه، فقهی است که به احکام مبتلابه حکومت می‌پردازد و بخشی از احکام و دستورات فقهی است که مستقیم با اداره جامعه مرتبط است. اما فقه سیاسی، آن بخشی از فقه است که احکام فعالیت‌ها و رفتارهای معطوف به قدرت را بیان می‌کند؛ چه فعالیت‌هایی در مقام کسب قدرت، چه فعالیت‌هایی در مقام حفظ و تثبیت قدرت؛ یعنی فقه‌الحکومه بر اعمال قدرت در بستری معین متمرکز است. اما فقه سیاسی با همه ابعاد قدرت سروکار دارد؛ چراکه سیاست‌ورزی شامل کسانی که قدرت را در دست ندارند، اما به نحوی با آن مرتبط‌اند نیز خواهد شد. یک تلقی دیگر از فقه حکومتی تحت عنوان فقه حکومتی به معنی فقه ولایی وجود دارد. در این تلقی، فقیه با این فرض که همه احکام برای استقرار در یک نظام حکومتی و به‌عنوان ابزار کار حاکم است، به استنباط و اجرای احکام می‌پردازد. در این نگاه، همه احکام نسبت به حکومت و ولایت، جنبه درجه دومی دارد و حکومت مقدم بر همه آنها است. به عبارت دیگر، فعلیت همه احکام، مشروط به تأیید ولی امر مسلمین است. اصل دین، ولایت است و احکام، قوانین و ابزارهای آن هستند و ولی امر از آنها برای دستیابی و رساندن مردم به قلّه‌های توحید و عدالت استفاده می‌کند و چنانچه هرکدام از احکام اولی اسلام مخالف با صلاح‌دید حاکم برای تحقق اهداف اسلام تشخیص داده شود؛ کنار گذاشته می‌شود» (ضیایی‌فر، ۱۳۹۱: ص ۳۰). «اسلام تشکیلات و حکومت با همه شئون آن است؛ و آلا احکام به‌تنهایی، اسلام محسوب نمی‌شود. می‌توان گفت که اسلام همان حکومت با تمام ابعاد و شئون آن است و «احکام فقهی صرفاً قوانین اسلام و شأنی از آن نیست؛ بلکه احکام، مطلوبات ثانویه عرضی و اموری هستند که برای تحقق اهداف اصلی اسلام، یعنی استقرار

حکومت و بسط عدالت، به وجود آمده‌اند (امام خمینی، ۱۴۱۵ق: ج ۲، ص ۶۳۳). «اسلام به قانون، نظر آلی دارد؛ یعنی آن را آلت و وسیله تحقق عدالت در جامعه می‌داند، وسیله اصلاح اعتقادی و اخلاقی و تهذیب انسان می‌داند. یا در جای دیگر، چنین گفته می‌شود که از استقرای آیات و روایات و دیدگاه‌های فقهی چنین برداشت و نتیجه‌گیری می‌شود که تشریح احکام در اسلام براساس ولایت و حکومت است» (منتظری، ۱۴۰۸ق: ج ۱، ص ۲۵۹). در این نگاه، نه تنها تک تک احکام شرع را باید با جهت‌گیری اجتماعی و حکومتی استنباط کرد؛ بلکه تمامی امر دین و دنیای بشر به ولی امر تفویض شده است و به‌دست باکفایت او و مصالحی که او تشخیص می‌دهد، رقم می‌خورد. او می‌تواند براساس مصالح به تدوین قانون، توسعه و تضییق احکام شرع بپردازد. «حکومت، که شعبه‌ای از ولایت مطلقه رسول‌الله (ص) است، یکی از احکام اولیه اسلام بوده و مقدم بر تمام احکام فرعیه حتی نماز و روزه و حج است. براساس این دیدگاه، حاکم اسلامی می‌تواند با تکیه بر اختیارات ولایی خود و در راستای حفظ مصالح عالی نظام اسلامی، اجرای هر امری (اعم از عبادی یا غیرعبادی) را که در شرایط زمانی و مکانی خاص با آن مصالح کلان در تعارض و تزاخم قرار گیرد، به موجب حکم حکومتی و به صورت موقت، تا زمان برطرف شدن آن تعارض، محدود یا متوقف نماید (امام خمینی، ۱۳۷۰: ج ۲، ص ۴۲۱). امام خمینی در تبیین گستره همین اختیارات، استدلال می‌نمایند که اگر قدرت حکومت، محدود به احکام اولیه و فردی باشد، اساساً فلسفه حکومت اسلامی و ولایت مطلقه بی‌معنا خواهد شد. ایشان با ارائه مصادیق ملموس، نشان می‌دهند که اداره جامعه نیازمند تصمیماتی فراتر از چارچوب احکام فرعیه است؛ به عنوان نمونه: حکومت می‌تواند حتی از فریضه مهمی چون حج، در صورتی که اجرای آن را در تعارض با مصالح کلان کشور تشخیص دهد، موقتاً جلوگیری نماید. یا در مسائل اجتماعی، اموری همچون «خیابان‌کشی‌هایی که مستلزم تصرف در اموال خصوصی است، وضع قانون نظام وظیفه و اعزام اجباری به جبهه‌ها، و یا کنترل ورود و خروج ارز و کالاها برای مدیریت اقتصاد کشور» همگی از اختیاراتی هستند که در چارچوب صرف احکام اولیه قابل توجیه نیستند و بر مبنای مصلحت جامعه توسط حکومت اسلامی وضع می‌شوند.

۵. ارز دیجیتال و فقه حکومتی؛ قاعده حفظ نظام و اصل مصلحت

قاعده حفظ نظام و اصل مصلحت از مهم‌ترین عناصر فقه حکومتی است. در این قسمت تلاش شده مشروعیت ارز دیجیتال از منظر قاعده حفظ نظام و اصل مصلحت، تبیین و تحلیل شود. ابتدا قاعده حفظ نظام و اصل مصلحت بررسی می‌شود.

۵-۱. قاعده حفظ نظام

نظام در لغت به معنای نظم دادن، آراستن، رویه، عادت (فراهیدی، ۱۴۱۰ق: ج ۸، ص ۱۶۶)؛ تألیف، جمع نمودن و نزدیک کردن شیء با شیء دیگر است؛ لذا، به نحی که به وسیله آن، مروارید یا شیء دیگری با نظم در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند، نظام گویند (ابن منظور، ۱۴۰۸ق: ج ۱۲، ص ۵۷۹؛ طریحی، ۱۹۸۵م: ج ۶، ص ۱۷۷). در روایات اسلامی، این واژه بدین معنا استعمال گردیده است (ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴ق: ص ۹۹؛ مجلسی، ۱۴۰۴ق: ج ۳۱، ص ۱۳۷). از این رو، به حاکم اسلامی که سبب استقرار نظم و همزیستی مسالمت‌آمیز افراد در جامعه می‌گردد، نظام‌الاسلام اطلاق می‌گردد (مفید، ۱۴۱۳ق: ص ۱۴). در مقام بیان مفهوم اصطلاحی نظام می‌توان گفت: «نظام مجموعه‌ای از عناصر است که به طور منظم و رابطه‌کنش و واکنش متقابل برای تحقق هدف مشترک به صورت معناداری به هم پیوسته‌اند» (نمازی، ۱۳۸۶: ص ۲۳). «این انتظام و به هم پیوستگی به گونه‌ای است که اگر در یکی از عناصر تشکیل‌دهنده، خللی وارد شود؛ کل نظام دچار اخلال خواهد شد» (ملک افضل‌ی اردکانی، ۱۳۹۰: ص ۱۵). در عالم به طور کلی، دو نظام می‌توان تصور نمود؛ نظام طبیعی و مستقل از اراده بشر و نظام انسان‌ساخته. نظام انسان‌ساخته ممکن است به چهارگونه پدیدار گردد: نظام مکانیکی، نظام شخصیتی، نظام فرهنگی و نظام اجتماعی؛ که نظام سیاسی، خرده‌نظام اجتماعی می‌باشد (اشتراوس، ۱۳۸۳: ص ۱۵۰؛ ریتز، بی تا: ص ۱۳۳). نظام اسلامی را می‌توان نظامی طبیعی و انسان‌ساخته قلمداد نمود؛ زیرا از سویی، خواست و اراده خداوند فارغ از دخالت اراده انسان بر استقرار چنین نظامی تعلق گرفته است و از سوی دیگر، مبتنی بر نبوت و خواست انسانی می‌باشد. اندیشمندان در حوزه سیاست، معانی مختلفی برای نظام اسلامی ذکر نموده‌اند (شریعتی، ۱۳۷۸: ص ۲۵۲، ابوالحمد، ۱۳۸۴: ص ۱۹۶). در این نوشتار، حفظ نظام اسلامی به معنای حفظ بیضه اسلام که از آن به عنوان اساس و موجودیت اسلام یاد شده است، مورد توجه می‌باشد (نائینی، ۱۴۲۴ق: ص ۳۹؛ حلّی، ۱۴۱۰ق: ج ۲، ص ۴). بر این اساس، هرگاه دشمنان اسلام در صدد فروپاشی نظام اسلامی برآیند، جهاد بر مردم واجب می‌گردد (نجفی، ۱۴۰۴ق: ج ۲۱، ص ۴۷)؛ که این وجوب، متوقف بر هیچ امری نیست. این حکم در مورد تمام دولت‌های اسلامی جریان دارد (امام خمینی، ۱۴۰۹ق: ج ۱، ص ۴۱۷). این قاعده از مباحث مطرح‌شده نوین، توسط فقهای معاصر است و از قواعد مهم به‌شمار می‌رود. در این تعریف منظور از حفظ نظام، ایستادگی و مبارزه با هر عملی است که می‌تواند یکدستی، هماهنگی و توازن جامعه نظام‌مند اسلامی را به خطر اندازد. ناگفته نماند که محتوای این قاعده در مواردی معتبر است که حفظ نظام نوع مردم و حیات اجتماعی آنها مطرح باشد و شامل نظامات کوچکی که اگر مختل شوند، اختلالی در نظام جامعه اسلامی وارد

نمی‌کنند، نخواهد بود (جمال‌زاده و باباخانی، ۱۳۹۶: ص ۳۹-۵). در مجموع باید گفت که در نظام اسلامی، اصول مهمی وجود دارد که پایبندی به آنها وظیفه تمامی مسلمانان است. یکی از این اصول حیاتی، اصل نظم و مرکزیت حکومت اسلامی است؛ زیرا یکی از پایه‌های نظام اقتصادی، سیاسی و اجتماعی اسلام، نظم و هماهنگی است. جمیع فقها اتفاق نظر دارند که باید همواره نظم در جامعه حفظ شده و از هر موردی که می‌تواند منجر به هرج و مرج شود، پرهیز نمود. بنابراین، این امر بر قواعد بنیادین فقهی مانند «بناء عقلا» و «قاعدہ ملازمه حکم عقل و شرع» استوار است. بر همین اساس، هرگاه عقل و عقلا به صورت قطعی و به دور از اغراض شخصی، امری را برای حفظ کيان و ثبات نظام اسلامی ضروری و پسندیده (حسن) تشخیص دهند، آن امر از منظر شرع نیز مطلوب خواهد بود. در مقابل، هر فعلی که به تشخیص قطعی آنان، موجب تزلزل و اخلال در نظام گردد، قبیح و از نظر شرعی مردود شمرده می‌شود. در نتیجه، این حکم عقلی و شرعی، تکلیفی عمومی برای تمام مکلفین ایجاد می‌کند که به آن پایبند باشند؛ و در سطح کلان، حاکم اسلامی نیز موظف است با صدور احکام حکومتی، از هرگونه اقدامی که منجر به تضعیف این نظم گردد، به طور قاطع جلوگیری نماید.

۵-۲. اصل مصلحت

در لغت عرب، واژه مصلحت در مقابل مفسده و فساد قرار گرفته و به خیر و منفعت نیز معنا شده است (راغب اصفهانی، ۱۳۹۲: ص ۵۷۶؛ مصطفوی، ۱۳۷۴: ص ۳۰۷). بعضی آن را فراتر از نفع و خیر ظاهری دانسته و معنایش را با مفاهیمی مانند «حکمت» و «سعادت» نزدیک دیده‌اند (ایزدی، ۱۳۹۲: ص ۵۸-۲۹). برداشت‌ها از این کلمه در میان اندیشمندان متفاوت می‌باشد. از این‌رو، نمی‌توان تعریفی دقیق از آن ارائه نمود؛ زیرا این کلمه از جمله کلماتی است که بار ارزشی داشته و فهم دقیق آن ارتباط عمیقی با فهم دینی و اهداف کلان شارع دارد (علیدوست، ۱۳۸۸: ص ۸۴). لذا، چالش‌های زیادی از سوی اندیشمندان مسلمان در حوزه نظریه‌پردازی در خصوص مسئله مورد نظر صورت گرفته است. حتی بحث از عرفی‌شدن فقه شیعه یا سکولاریزاسیون تقابل مصلحت و دیانت و... مطرح شد؛ اما به‌هرحال، این اصطلاح در فقه به‌ویژه فقه سیاسی اسلام از جایگاه رفیع و حائز اهمیتی برخوردار است. به‌طور کلی، می‌توان مفهوم مذکور را به اعتبار دو حیث تبیین نمود:

۱. **مصلحت در حوزه تشریح:** مراد از این قسم، همان مصلحتی است که در ورای احکام شرعی وجود دارد (مطهری، ۱۳۷۲: ج ۲، ص ۲۷). لذا، مشهور فقهاء قائل‌اند که احکام تابع مصالح و مفاسد می‌باشد (ایازی، ۱۳۸۶: ص ۱۸۹)؛ هرچند که بندگان از درک آن عاجز باشند. این برداشت بیشتر در فقه عبادی و مباحث

کلامی مورد بحث واقع می‌گردد (ملک افضلی اردکانی، ۱۳۹: ص ۴۳).

۲. مصلحت در حوزه اجرا: در این نوع از مصلحت که در حوزه فقه سیاسی و اجتماعی جریان دارد، منافع همگانی تأمین می‌گردد؛ زیرا، کارکرد این قسم، مرتبط به روابط انسان با دیگری است (امام خمینی، ۱۴۱۸ق: ج ۱، ص ۲۳۱). در نتیجه، تبعیت کلیه احکام، چه عبادی و چه غیرعبادی از مصالح و مفاسد، اصل مسلم و مورد پذیرش متخصصان علوم اسلامی است (معینی علمداری، ۱۳۷۹: ص ۱۹۴). عنصر مهم ممیز این دو مفهوم از مصلحت این است که در برداشت نخست، تراحم میان مصالح متعدد یا میان مصلحت و مفاسد، تصور نمی‌گردد؛ در حالی که، مصلحت به‌کاررفته در برداشت دوم، همواره در تراحم مصالح دیگر فرض می‌شود و آنچه در این میان اهمیت زیادی دارد، تشخیص مصلحت اهم از میان مصالح متعدد است (ملک افضلی اردکانی، ۱۳۹۰: ص ۴۳). منظور از مصلحت در این نوشتار، مصلحت به‌معنای اخیر، یعنی مصلحت اجرایی می‌باشد. مصالح در این برداشت، خود به سه نوع تقسیم می‌گردند: تعلق مصلحت به حقوق تمام افراد، تعلق مصلحت به حقوق اغلب افراد و تعلق مصلحت به فرد معینی (غزالی، ۱۹۸۸م: ص ۱۰۱)؛ در صورت تعارض این مصالح با یکدیگر، با برقراری رابطه طولی میان آنها، تعارض خاتمه می‌یابد (غزالی، ۱۴۱۳ق: ج ۱، ص ۱۴۰).

۳-۵. ارزش‌های دیجیتال از منظر قاعده حفظ نظام و اصل مصلحت

با شدت گرفتن جنگ اقتصادی بین ایران و آمریکا، جمهوری اسلامی در تلاش است تا به‌نوعی خسارات وارده به‌واسطه تحریم‌ها را رفع کند. ایران برای دور زدن تحریم‌های بانکی می‌تواند از ارزش‌های دیجیتال استفاده کند. پس از آنکه دونالد ترامپ، رئیس‌جمهور آمریکا در سال ۲۰۱۸ از توافق هسته‌ای با ایران خارج شد، تحریم‌هایی را در بخش انرژی، حمل و نقل و امور مالی علیه ایران اعمال کرد. این تحریم‌ها به‌طور مؤثر، شرکت‌ها و کشورهای خارجی را از تجارت با ایران یا سرمایه‌گذاری در این کشور منع می‌کرد. شرکت‌های آمریکایی نه تنها از انجام معاملات با ایران، بلکه با سایر کشورها یا شرکت‌های خارجی که به این تحریم‌ها بی‌توجهی می‌کنند، منع شده‌اند. برخلاف ارزش‌های سنتی، رمزارزها فقط به‌شکل دیجیتالی وجود دارند. هیچ بانک مرکزی برای انتقال وجود ندارد و پرداخت‌ها از طریق سیستم سوئیفت که سایر بانک‌ها برای به‌اشتراک‌گذاری اطلاعات استفاده می‌کنند انجام نمی‌شود؛ بنابراین، معاملات نمی‌تواند رصد شود. این سیستم به‌صراحت برای جلوگیری دسترسی بانک‌های مرکزی و مؤسسات بزرگ مالی به حساب طراحی شده است. هیچ راهی برای گیرافتادن بیت‌کوین و ارزش‌های رمزنگاری دیگر در تور تحریم‌های بانکی که اقتصاد ایران را تهدید می‌کنند، وجود ندارد. نرخ پایین برق در ایران باعث شده که امکان استخراج رمزارزها برای

علاقه‌مندان فراهم باشد (Fauzi & et al., 2020). در تراکنش‌های رمزنگاری، حساب‌های افراد یا کیف پول‌ها از طریق کدها رمزگذاری می‌شوند و به‌جای واسطه‌های مالی، توسط یک شبکه غیرمتمرکز از کاربران مورد اعتبارسنجی قرار می‌گیرند. بنابراین، ارزهای دیجیتال به دو دلیل اصلی ابزار قدرتمندی برای فرار از تحریم‌ها هستند: نخست اینکه، تراکنش‌ها و معامله‌ها از سوی بانک‌ها پردازش نمی‌شوند و دوم اینکه، در برابر حمله‌های سایبری آسیب‌پذیرند. در ساختار مالی متمرکز کنونی، بانک‌ها و موسسات مالی به عنوان اهرم اصلی اجرای تحریم‌های بین‌المللی عمل می‌کنند. آن‌ها به موجب قوانین، مکلف هستند تا با رصد دقیق تراکنش‌های مالی، هویت طرفین معامله را شناسایی کرده و اطمینان حاصل نمایند که هیچ‌یک از افراد یا شرکت‌های درگیر در آن مبادله، در فهرست‌های رسمی تحریم قرار ندارند. در مقابل، ارزهای دیجیتال از طریق نقل و انتقالات رمزگذاری‌شده بین کیف پول رد و بدل می‌شوند. مالکیت کیف پول توسط مکانیسمی دو کلیدی، رمزگذاری می‌شود: نقل و انتقال‌ها به یک کلید عمومی نیاز دارد که آدرس کیف پول است و یک کلید خصوصی که به‌عنوان رمز عبور عمل می‌کند. هر دو کلید، یک شناسه متشکل از حروف و اعداد هستند. در مورد کیف پول‌های غیرقانونی، کنترل تحریم‌ها دشوار است؛ زیرا نقل و انتقال‌ها، فقط برخی از جزئیات تراکنش مانند تعداد سکه‌ها، زمان و نام مستعار رمزگذاری‌شده را در زنجیره بلوکی ثبت می‌کند. بین‌المللی بودن بیت‌کوین باعث می‌شود که هرکس در هر جای دنیا بتواند تراکنش‌های خود را انجام دهد. امروزه بیشتر سایت‌های خرید آنلاین از پی‌پال^۱ یا ویزاکارت برای خرید استفاده می‌کنند؛ اما از آنجایی که این قابلیت‌ها در ایران و چند کشور تحریم‌شده قابل استفاده نیست، یا برای استفاده نیاز به واسطه است، بیت‌کوین می‌تواند جایگزین شود و مردم سراسر دنیا بدون هیچ‌گونه مشکلی از دنیای اینترنت نهایت استفاده را بنمایند. در واقع، استقلال ارز دیجیتال از سیستم‌های مالی تحت کنترل غرب به‌ویژه سوئیفت از دیگر مزایای این نوع ارزها است. در شرایط تحریم، بنگاهی با سایز کوچک در اقتصاد ایران با بهره‌گیری از ظرفیت رمزارزها، امکان مبادله با خارج از کشور را خواهد داشت؛ به این‌صورت که در ازای کالایی که شرکت ایرانی در حجم کوچک می‌فروشد، ارز دیجیتال دریافت و آن را به ارز رایج تبدیل می‌کند. گفتنی است در بند هشتم از استراتژی ملی آمریکا در برخورد با فعالیت‌های ناپایدارکننده ایران در منطقه به ضرر غرب، درباره‌ی خطر بهره‌گیری ایران از رمزارزها برای فرار از تحریم‌های اقتصادی گفته شده که ایالات متحده باید برای کنترل ایران در فضای رمزارزها مطالعاتی انجام دهد (شاگری و خوشخو، ۱۳۹۸: ص ۹). علاوه بر این، «ارزهای دیجیتال باعث

تسریع و تسهیل حجم صادرات کشور می‌شود. سرعت بالای تراکنش بر بستر رمزارزها، کاهش شدید هزینه‌های پرداخت مستقل بودن از سیستم‌های پیام‌دهی و بانکی همانند سوئیفت، امکان ارسال وجه به تمامی نقاط جهان، رفع مغایرت‌های پرداخت و بسیاری مزایای دیگر، فرصتی برای برخی کسب‌وکارها فراهم می‌آورد؛ تا بتوانند کالاهای خود را راحت‌تر و با هزینه‌ای کم به تمامی خریداران بین‌المللی عرضه کنند. به‌علاوه، با رواج بیشتر رمزارزها در کشور، یکی از مشکلات گردشگران خارجی که خطرات حمل پول نقد و انتقال ارز از طریق سیستم بانکی به داخل ایران است، رفع و زمینه برای توسعه گردشگری فراهم می‌شود» (شاکری و خوشخو، ۱۳۹۸: ص ۹).

از منظر اقتصادی، می‌توان به فرآیند ماینینگ و استخراج رمزارزها به‌مثابه سازوکاری برای فرآوری انرژی ارزان‌قیمت داخلی و تبدیل آن به یک دارایی دیجیتال با ارزش جهانی و قابل صدور نگرست. براساس محاسبات برخی فعالان این حوزه و اطلاعات موجود برای تولید یک بیت‌کوین به انرژی زیادی برابر با ۲۰ بشکه نفت نیاز است. با فرض قیمت ۷۰۰۰ دلار برای بیت‌کوین و ۵۰ دلار برای نفت و بدون محاسبه هزینه‌های سرمایه‌ای و عملیاتی می‌توان با تبدیل نفت به برق و صرف آن در فرآیند استخراج از هر بشکه نفت، حدود ۳۵۰ دلار (حدود هفت برابر فروش یک بشکه نفت در بازار آزاد) درآمد کسب کرد؛ البته باید ریسک سرمایه‌گذاری در این حوزه و تلاطم قیمت بیت‌کوین را هم در نظر گرفت (شاکری و خوشخو، ۱۳۹۸: ص ۱۰). علاوه بر این، «امکان ایجاد ارزهای دیجیتال منطقه‌ای و تسهیل در پیمان‌های پولی دو و چندجانبه وجود دارد. با گسترش پیمان‌های پولی دو یا چندجانبه در بین کشورها در سال‌های اخیر و میل به حذف تدریجی ارزهای واسطی مانند دلار و یورو در مبادلات برخی از کشورها این امکان وجود دارد که با تعریف یک رمزارز مشترک جدید به‌جای استفاده از ارزهای ملی، سرعت و امکان اجرای این پیمان‌ها برای افزایش حجم تجارت منطقه‌ای افزایش یابد» (شاکری و خوشخو، ۱۳۹۸: ص ۱۰). لذا، در چنین شرایطی کاستن از هزینه‌های تراکنشی و عملیاتی پرداخت‌ها به‌ویژه در انتقال منابع مالی برون‌مرزی امکان‌پذیر بوده و حتی ممکن است که هزینه انتقال وجه به‌جای ۲ تا ۴ درصد در پرداخت‌های فرامرزی برخط سنتی یا ۷ درصد در انتقال نقدی پول به کمتر از یک درصد کاهش پیدا کند (رجبی، ۱۳۹۷، ص ۸).

۶. تحلیل رویکرد جمهوری اسلامی ایران در قبال ارزهای دیجیتال از منظر قاعده حفظ نظام و اصل مصلحت

به نظر می‌رسد تحت تأثیر قاعده حفظ نظام و اصل مصلحت، رویکرد جمهوری اسلامی ایران که متأثر از

فقه حکومتی است، نسبت به ارزشهای دیجیتال با توجه به مزایای این ارزشها، مثبت است. در همین راستا، شورای عالی فضای مجازی در تابستان سال ۱۴۰۱ سند راهبردی ایران در فضای مجازی را برای اجرا به دستگاههای مربوطه ابلاغ کرد. در متن سند راهبردی فضای مجازی ایران که به دستگاههای دولت و حکومتی ابلاغ شد، وزارت اقتصاد به عنوان متولی ساماندهی فضای ارزشهای دیجیتال کشور انتخاب شد. معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری وقت نیز وظیفه طراحی نظامی برای استفاده از فناوریهای نوین، مثل بلاک چین را برعهده دارد. این سند در واقع یک برنامه ریزی کلی برای چشم انداز فضای مجازی ایران تا سال ۱۴۰۱ است؛ که در آن، وظایف هر یک از دستگاههای دولتی و حکومتی مشخص شده است. طبق متن این سند، وزارت اقتصاد به عنوان متولی اصلی ساماندهی فضای ارزشهای دیجیتال کشور معرفی شده است و وزارتخانههای صنعت، ارتباطات، نیرو، اطلاعات، بانک مرکزی، قوه قضائیه، نیروی انتظامی و سازمان اطلاعات سپاه پاسداران، دستگاههای همکار این وزارتخانه در این بخش هستند. مجری تصویب کلیه طرحهای مربوط به این بخش نیز کمیسیون عالی تنظیم مقررات فضای مجازی خواهد بود. گفتنی است در بخش دیگری از این سند، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری به عنوان متولی طراحی نظامی برای به کارگیری فناوریهای نوین، از جمله بلاک چین انتخاب شده است و اعضای کارگروه اقتصاد دیجیتال دولت نیز در این بخش با این نهاد همکاری خواهند کرد. به طور کلی، رویکرد جمهوری اسلامی در قبال رمزارزها با توجه به انتشار اولین توکنهای ریال بانک مرکزی، مثبت، اما محتاطانه و قانونمند است. به طوری که، کارگروههای متعددی را برای بررسی ظرفیتها و تهدیدهای رمزارزها استخدام کرده است. از طرفی، بیت کوین به عنوان یکی از شناخته شده ترین ارزشهای دیجیتال در ایران هنوز به طور کامل به رسمیت شناخته نشده است؛ اما سرمایه گذاری، نگهداری یا استفاده از آن در کشور جرم هم نیست. طبق ماده ۲ قانون مجازات عمومی، «هر فعل یا ترک فعل که مطابق قانون، قابل مجازات یا مستلزم اقدامات تأمینی یا تربیتی باشد، جرم محسوب شده و هیچ امری را نمیتوان جرم دانست، مگر آنکه به موجب قانون برای آن مجازات یا اقدامات تأمینی یا تربیتی تعیین شده باشد». بنابراین، به دلیل عدم وجود مجازات برای خرید و فروش ارزشهای دیجیتال یا نگهداری بیت کوین در زمان نگارش این پژوهش، نمیتوان این اعمال را جرم دانست. جرم نبودن استفاده از بیت کوین و نگهداری آن تنها در صورتی است که بیت کوین ابزار جرم دیگری نباشد، یا قانون بالادستی را نقض نکند. به عنوان مثال، از آنجایی که پول شویی جرم است، اگر با بیت کوین، پول شویی یا هر فعالیت مجرمانه دیگر انجام شود، مشمول مجازات خواهد بود. نهادهایی مانند نیروی انتظامی در قبال کلاهبرداریهای حوزه فناوری، مسئولیت و اختیار دارند.

در شهریور ماه ۱۴۰۱ نسخه‌ای غیررسمی از سند پروژه ارز دیجیتال ملی ایران با عنوان «پیش‌نویس سند ریال دیجیتال» منتشر شد. در این پیش‌نویس، پروژه ارز دیجیتال ملی بانک مرکزی ایران با جزئیات بیشتری مورد بررسی قرار گرفت. سند منتشرشده، نسخه شماره یک پیش‌نویس سند پروژه ارز دیجیتال ملی ایران بود و آن‌طور که در متن پیش‌نویس گفته شد، این سند همچنان در حال ویرایش است و نسخه نهایی نیست. در صفحات ابتدایی، درباره هدف بانک مرکزی از تهیه این سند گفته شده است: هدف از تهیه این سند، ایجاد بستری به‌منظور تبیین اهداف، ابعاد، تهدیدها و فرصت‌های توسعه ریال دیجیتال بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. با عنایت به ابعاد وسیع و ماهیت کمتر شناخته‌شده و بین‌رشته‌ای این پدیده، بررسی الزامات و اثرات توسعه ریال دیجیتال بانک مرکزی از جهات اقتصادی، فنی و کسب‌وکاری ضروری به‌نظر می‌رسد. این سند سعی دارد تا با مرور ابعاد مختلف مسئله، دورنمای مناسبی از مختصات ریال دیجیتال بانک مرکزی برای ذینفعان موضوع ترسیم نماید. بخش اول این سند به توضیح تعاریف اولیه اختصاص داده شده و در بخش‌های بعدی درباره ابعاد فنی این پروژه، شامل چگونگی تولید و انتشار ریال دیجیتال، فرآیند انجام تراکنش‌ها، مزایای پیاده‌سازی ارز دیجیتال ملی ایران، تهدیدها و هزینه‌های احتمالی و مواردی از این دست، توضیحاتی ارائه شده است. بانک مرکزی در پایان این سند نیز از تمام کارشناسان فعال در حوزه‌های مرتبط، خواسته است نظرات خود را برای این سازمان ارسال کنند. گفتنی است علی‌صالح‌آبادی، رئیس کل وقت بانک مرکزی ایران، پیش‌تر اعلام کرده بود که ارز دیجیتال ملی ایران، شهریور ۱۴۰۱ به‌صورت آزمایشی راه‌اندازی خواهد شد. بر این اساس، «توکن پول دیجیتال بانک مرکزی»، همان «پول دیجیتال بانک مرکزی مبتنی بر توکن» بوده که می‌تواند به دو شکل با قابلیت دسترسی عمومی یا اختصاصی منتشر گردد. هر دو شکل از اینگونه پول دیجیتال بانک مرکزی، علاوه بر تأمین امکان تبادل آن بین دارندگان به‌صورت بی‌واسطه و امکان فعال‌سازی قراردادهای هوشمند با هزینه کمتر و سرعت بیشتر، به‌شدت مورد نیاز فضای اقتصاد دیجیتال مبتنی بر توکن خواهد بود؛ بدان‌صورت که عینیت‌بخشی به فضای اقتصاد هوشمند با مبتنی بر توکن نمودن انواع دارایی‌ها، موجودیت‌ها و فرآیندهای متأثر از فضای حقیقی آغاز شده و بلوغ این فضا نیازمند توکن مالی پایه به‌عنوان پیشران اصلی این شکل از اقتصاد و ظرفیت‌سازی برای تعامل‌پذیری فی‌مابین فضاهای توکنی متنوع زنجیره بلوک‌های مختلف می‌باشد.

۷. نتیجه‌گیری

در رویکرد فقه حکومتی جهت تحلیل یک مسئله به جمیع مکلفین و اعضای تشکیل‌دهنده جامعه

اسلامی نگاه می‌شود و تصمیم‌گیری‌ها مبتنی بر مفاسد و مصالحی که متوجه همه افراد است، خواهد بود. حاکمیت حکومت اسلامی موقوف است برای مکلفین در موضوعات مختلف، حکم کلی و قاعده‌ای یکسان را بیان کند. در این دیدگاه، فقیه که حاکم حکومت اسلامی است، می‌نگرد که در مورد ارزهای دیجیتال، چه تهدیدات و فرصت‌هایی وجود دارد و جوانب امر را از ابعاد مختلف می‌سنجد و یک حکم کلی برای این موضوع صادر می‌کند. نتایج نشان داد اگر ارزهای دیجیتال وجهه مثبتی برای جامعه نداشته باشند و حتی باعث خروج ارز از کشور شوند، به‌جرات می‌توان گفت که این ارزها، موجب اختلال نظام اسلامی می‌شوند؛ چراکه خروج ارز از کشور، موجب سخت‌تر شدن شرایط اقتصادی شده و در نتیجه، ضرر وارده به تمامی آحاد جامعه وارد می‌شود. بنابراین، طبق قاعده اختلال نظام، می‌بایست استفاده این ارزها ممنوع اعلام شود. اما به‌نظر می‌رسد که مشکلات پول‌های مجازی مانند پول‌شویی، مشکلات امنیتی، تسهیل جرائم اینترنتی و سایر مواردی که بیان شد، همگی از مسائلی هستند که به‌وسیله پول‌های رایج امروزی نیز مشاهده می‌شود و در نظام مالی فعلی کشورها نیز رواج دارد؛ اما پول‌های مجازی به‌علت سرعت عمل و پروتکل رمزنگاری شده‌ای که دارند، موجب تسریع و سهولت ارتکاب این جرائم می‌شوند. بنابراین، چنانچه بتوان راهکار مناسبی برای کنترل دارندگان ارزهای مجازی طراحی کرد، می‌توان گفت که ارزهای دیجیتال موجب اختلال در نظام اسلامی نمی‌شوند و حتی بالاتر از آن، شاید با استفاده از خاصیت دور زدن تحریم‌ها به‌وسیله این ارزها برای برون‌رفت اقتصاد کشور از تحریم‌های فعلی، بتوان این ارزها را ابزاری برای حفظ نظام اسلامی در برابر تحریم‌های ظالمانه قلمداد کرد.

منابع

- آذرنیوار، محمد (۱۳۹۶). ده دلیل که چرا ارزهای دیجیتال اقتصاد ایران را متحول خواهند کرد. قابل دسترس در: <https://arzdigital.com/blog/10-ways-digital-currencies-will-change-the-iran>
- آقائظری، حسن؛ غفوری چرخایی، حسین (۱۳۸۹). مقوم مثلث پول‌های اعتباری. جستارهای اقتصادی، ۶(۱۳): ص ۱۲۸-۱۰۳.
- ابن ابی الحدید، عبدالحمید بن هبه‌الله (۱۴۰۴ق). شرح نهج‌البلاغه. قم: کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی، چاپ سوم.
- ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۰۸ق). لسان‌العرب. بیروت: دار احیاء التراث العربی، ج ۱۲.
- ابوالحمد، عبدالحمید (۱۳۸۴). میانی علم سیاست. تهران: نشر توس، چاپ دهم.
- احمدی، حسین (۱۳۹۶). نقش بورس در نظام مالی اسلامی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. استاد راهنما سید عبدالمحمد ثابت. پژوهشگاه آموزش عالی علوم انسانی.
- اسلامی، رضا (۱۳۸۷). اصول فقه حکومتی (گفتگو با جمعی از اساتید حوزه و دانشگاه). قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- اشتراوس، لئو (۱۳۸۳). فلسفه سیاسی چیست. ترجمه فرهنگ رجایی. تهران: شرکت انتشارات علمی فرهنگی، چاپ سوم.
- ایازی، محمدعلی (۱۳۸۶). مالک‌های احکام و شیوه‌های استشفاف آن. قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- ایزدی، سید سجاد (۱۳۶۲). نقد نگرش حداقلی در فقه. قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- ایزدی، سید سجاد (۱۳۹۲). ضوابط مصلحت در فقه شیعه. سیاست متعالیه، ۱(۱): ص ۵۸-۲۹.
- جلالی فراهانی، امیرحسین (۱۳۸۹). درآمدی بر آیین دادرسی کیفری جرائم رایانه‌ای. تهران: خرسندی، چاپ دوم.
- جمالزاده، ناصر؛ باباخانی، مجتبی (۱۳۹۶). کاربرد قاعده حفظ نظام در فقه سیاسی امام خمینی. علوم سیاسی، ۱۳(۱): ص ۳۹-۵.
- حلی، محمد بن منصور (۱۴۱۰ق). السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی. قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ دوم، ج ۲.
- خمینی، سید روح‌الله (۱۳۷۰). صحیفه امام. تهران: نشر فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ سوم، ج ۲.
- خمینی، سید روح‌الله (۱۳۷۳). ولایت فقیه - حکومت اسلامی. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ بیستم.
- خمینی، سید روح‌الله (۱۴۰۹ق). تحریر الوسیله. قم: مؤسسه مطبوعات درالعلم، ج ۱.
- خمینی، سید روح‌الله (۱۴۱۵ق). البیع. قم: مؤسسه نشر اسلامی، چاپ سوم، ج ۲.
- خمینی، سید مصطفی (۱۴۱۸ق). تحریرات فی الاصول. قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ج ۱.
- راغب اصفهانی، ابوالقاسم (۱۳۹۲). مفردات الفاظ القرآن. ترجمه سید غلامرضا خسروی. تهران: مرتضوی.
- رجبی، ابوالقاسم (۱۳۹۷). ارز مجازی: قانونگذاری در کشورهای مختلف و پیشنهادها برای ایران. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- رضایی صدرآبادی، محسن؛ محمدی‌پور، احمد (۱۳۹۸). تحلیل برخی ابعاد فقهی - اقتصادی پول‌های مجازی (مطالعه موردی بیت کوین). معرفت اقتصاد اسلامی، ۶(۲۱): ص ۵۷-۳۰.

رفیعی، عقیل (۱۳۹۷). نیازهای ارزش دیجیتال در نظام حقوق کیفری ایران. مشهد: همایش مدیریت و تجارت الکترونیک با رویکرد اقتصاد مقاومتی.

ریترز، جورج (بی تا). نظریه جامعه‌شناختی در دوران معاصر. ترجمه محسن ثالثی. تهران: نشر علمی، چاپ دهم.
سیاه بدی کرمانشاهی، سعید؛ کناری‌زاده، حمیدرضا (۱۳۹۶). بررسی اجمالی مقررات ارزش دیجیتال و مفاهیم حقوقی آن. حقوق فارس، ۱(۱)، ص ۱۶۷-۱۴۹.

شاکری، محمدعلی؛ خوشخو، مهدی (۱۳۹۸). پدیده رمزآرزی: مخاطرات، فرصت‌ها و نحوه سیاستگذاری. تهران: پژوهشکده تحقیقات راهبردی.

شریعتی، روح‌الله (۱۳۷۸). قواعد فقه سیاسی. قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، چاپ دوم.
صدر، سید محمدباقر (۱۴۲۱ق). فلسفتنا (موسوعة الشهيد الصدر). قم: مرکز الأبحاث والدراسات التخصصية للشهيد الصدر، چاپ سوم، ج ۱.

صدر، سید محمدباقر (۱۴۲۴ق). اقتصادنا. قم: مرکز الأبحاث والدراسات التخصصية للشهيد الصدر.
صف آرا، غلامرضا؛ آل طاه، سید حسین (۱۳۹۷). ماهیت حقوقی ارزش الکترونیک بیت کوین. کازرون: دومین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین در مدیریت حقوق.

ضیایی‌فر، سعید (۱۳۹۱). درآمدی بر رویکرد حکومتی به فقه (مجموعه مقالات و نشست‌ها). قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

طریحی، فخرالدین بن محمد (۱۹۸۵م). مجمع البحرین. بیروت: دار و مکتبه الهلال، ج ۶.
علیدوست، ابوالقاسم (۱۳۸۸). فقه و مصلحت. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
غزالی، محمد بن محمد (۱۴۱۳ق). المستصفی من علم الاصول. بیروت: دار الکتب العلمیه، ج ۱.
غزالی، محمد بن محمد (۱۹۸۸م). شفاء الغلیل فی بیان شبه والمخیل و مسالک التعلیل. بیروت: دار الکتب.
فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۱۰ق). ترتیب کتاب العین. قم: منشورات الهجرة، چاپ دوم، ج ۸.
مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۴ق). بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار(ع). بیروت: موسسه الوفاء، چاپ دهم، ج ۳۱.
محمودی، اصغر (۱۳۹۸). تحلیل ارزشهای مجازی در پرتو فقه، حقوق و مطالعات حقوق تطبیقی. مطالعات حقوق خصوصی، ۴۶(۳): ص ۵۲۲-۵۰۳.

مصطفوی، حسن (۱۳۷۴). التحقیق فی کلمات القرآن الکریم. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ سوم.
مطهری، مرتضی (۱۳۷۲). اسلام و مقتضیات زمان. تهران: صدرا، چاپ چهارم، ج ۲.
معینی علمداری، جهانگیر (۱۳۷۹). پارادوکس‌های نظریه مصلحت عمومی. نامه فلسفه، ۵(۸)، ص ۲۲۲-۱۹۴.

مفید، محمد بن محمد (۱۴۱۳ق). الامالی، قم: کنگره شیخ مفید، چاپ نهم.
ملک افضلی اردکانی، محسن (۱۳۹۰). قاعده حفظ نظام و آثار آن (با تأکید بر نظام سیاسی اسلام). رساله دکتری. دانشکده الهیات و معارف اسلامی، مدرسه عالی و دانشگاه شهید مطهری.

منتظری، حسینعلی (۱۴۰۸ق). دراسات فی ولایه التقمیه و فقه الدوله الاسلامیه. قم: مرکز العاملی للدراسات الاسلامیه، چاپ ششم، ج ۱.

نائینی، میرزا محمدحسین (۱۴۲۴ق). *تنبيه الامه وتنزيه المله*. محقق سید جواد ورعی. قم: دفتر تبلیغات اسلامی.
نجفی، محمدحسن (۱۴۰۴ق). *جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام*. مصحح: شیخ عباس قوچانی. بیروت: دار إحياء التراث العربی، چاپ هفتم، ج ۲۱.
نمازی، حسین (۱۳۸۶). *نظام‌های اقتصادی*. تهران: شرکت سهامی انتشار، چاپ چهارم.

Abu-Bakar, M.M. (2018). *Shariah Analysis of Bitcoin Cryptocurrency and Blockchain*.

URL= <https://blossomfinance.com/bitcoin-working-paper>

Fauzi, M.A., Paiman, N. & Othman, Z. (2020). Bitcoin and Cryptocurrency Challenges Opportunities and Future Works. *Journal of Asian Finance Economics and Business*, 7(8), p. 695-704.

Mufti Faraz, A. (2017). *Money and Bitcoin According to Islamic Law and Economics*.

URL= <https://www.lopp.net/pdf/theses/Bitcoin-Shariah-Compliant.pdf>